

Стратегија за Република Северна Македонија

2025-2030 година

Одобрена од Бордот на Директори на 30 април 2025

European Bank
for Reconstruction and Development

„Преводот на оригиналниот текст на документот е направен од ЕБОР само за потребите на читателот. ЕБОР се погрижи за автентичноста на преводот, но ЕБОР не ја гарантира ниту овластува точноста на преводот. Потпирање на веродостојноста на ваков превод е на ризик на читателот. Под никакви околности, ЕБОР, неговите вработени или претставници нема да бидат одговорни пред читателот или било кој друг за било каква неточност, грешка, пропуст, бришење, недостаток и/или било какви измени на содржината на преводот, независно од причината, или за било каква штета која би произлегла од истото. Во случај на било какви разлики или контрадикторности помеѓу англиската верзија и преведената верзија, веродостојната на англиската верзија ќе преовлада.”

Содржина		Поимник на клучни термини	
Кратко резиме	4	ГИБ Годишни инвестиции во бизнисот	НЕКП Национален енергетски и климатски план
Северна Македонија– Краток преглед на активностите на ЕБОР	5	ПИП Пристап до информатичка политика	НЗ Нефункционални заеми
I. Имплементација на претходната стратегија (2019-2024)	6	СМБ Совети за мали бизниси	ПФИ Партнерски финансиски институции
Клучни транзициски резултати постигнати во текот на претходната стратегија	6	ИБОРП Истражување за бизнис климата и работењето на претпријатијата	ЈПП Јавно-приватни партнерства
Предизвици за имплементацијата и клучни лекции	8	ДТС Дефицит во тековната сметка	ОМЕ Обновливи извори на енергија
II. Економски контекст	9	МРПЕЈ Механизам за регулирање на прекуграничните емисии на јаглерод	ДС Десна страна
Макроекономски контекст и предвидување за периодот кој го опфаќа стратегијата	9	ИПЦ Индекс на потрошувачки цени	ПСР Програма за споделување на ризици
Клучни транзициски предизвици	9	ГО Граѓанска организација	ФПМБ Фонд за поддршка на мали бизниси
III. Приоритети на Владата и ангажирање на заинтересираните страни	12	ЕСУ Еколошки, социјално и управување	ШОЕС Швајцарска организација за економска соработка
IV. Дефинирање на приоритетите на Стратегијата за Северна Македонија	13	ЕСП Еколошка и социјална политика	СОЖССП Стратешка оценка на животната средина и социјалните прашања
V. Рамка на активности и резултати	14	ЕУ Европска Унија	МСП Мали и средни претпријатија
VI. Мапирање на комплементарноста на меѓународните партнери во областите на работење на ЕБОР	17	СДИ Странски директни инвестиции	ТС Техничка соработка
VII. Ризици за имплементацијата и еколошки и социјални импликации	18	ФИ Финансиска институција	ТТМ Транс-европска транспортна мрежа
VIII. Оценка на партнерствата со донатори	19	АПЗГ Акциски план за зелен град	ВСЕ Вкупно снабдување со енергија
Анекс – Политичка оценка	20	БДП Бруто домашен производ	ПТФ Програма за трговско финансирање
		СГ Стакленички гасови	СБ Светска банка
		ГСВ Глобални синџири на вредности	ЗББ Западен Балкан (без Северна Македонија)
		ВВПКА Високо-влијателно партнерство за климатска акција	СЕП Светски економски преглед
		ИТА Индустрија, трговија и агробизнис	ПЖБ Програма „Жени во бизнисот“
		ИКТ Информатичка и комуникациска технологија	ПМБ Програма „Млади во бизнисот“
		МАЕ Меѓународна агенција за енергетика	ПЖССП Политика за животна средина и социјални прашања
		МФК Меѓународна финансиска корпорација	
		МФИ Меѓународна финансиска институција	
		МОТ Меѓународна организација на трудот	
		ММФ Меѓународен монетарен фонд	
		ИТ Информатичка технологија	
		ИППТЕ Инвестициска платформа за праведна транзиција на енергијата	
		ЛС Лева страна	
		ИЛП Индекс на логистички перформанси	
		ПиУ Производство и услуги	
		ВПК Вреднување на природниот капитал	
		НУП Национално утврдени придонеси	

Посветеноста на Северна Македонија кон Спогодбата за формирање на Банката и примената на политичките принципи наведени во член 1, продолжија и по усвојувањето на претходната Стратегија за земјата, во согласност со нејзините напори за спроведување на сеопфатната реформска агенда на ЕУ. Северна Македонија беше првата земја од Западен Балкан на која и беше доделен формален статус на земја кандидат за ЕУ, уште во 2005 година, а првата препорака на Европската комисија за отворање на преговорите на земјата за пристапување кон ЕУ датира од 2009 година. Реформите и растот во рамките на новиот План на ЕУ за раст на Западен Балкан претставува потенцијално важен механизам за управување и поддршка на сеопфатните реформи.

Резултатите на Северна Македонија во поглед на растот се најслаби во Западен Балкан после глобалната финансиска криза и земјата побавно се опоравуваше од Ковид-19, при што успеа да се врати на нивото на БДП од 2019 година дури во 2022 година. Земјата е најотворена за трговија во регионот, при што извозот на стоки тројно се зголеми во текот на изминатата деценија и достигна ниво од над 50% од БДП. До 2023 г. поради високата увозна компонента на производството и ниската сложеност на извозот, нето извозот имаше негативен придонес. Од тогаш, увозот забави поради послабата домашна побарувачка, а се зголеми извоз на услуги. Невработеноста падна од 28,6% на 13% во последната деценија, но сепак останува меѓу највисоките во регионот. Вработеноста на активното население е под 50% и стагнира уште од пандемијата, при што учеството на работната сила се намалува, што делумно е поттикнато од големото иселување на работоспособното население.

Деловното опкружување е атрактивно за СДИ, но помалку атрактивно за домашните компании, особено за МСП кои што се борат со последиците од политичката нестабилност, неусогласеноста на вештините и пристапот до финансии. На деловното опкружување сè уште му треба подобрување бидејќи и понатаму се соочува со долготрајните структурни предизвици, како што се значителниот неформален сектор и непредвидливоста на парафискалните давачки. Јаглеродниот интензитет на економијата е висок, а транзицијата од јагленот ќе влијае на голем број работници и заедници. Секторот за јаглен традиционално е важен работодавач во Западен Балкан, како директно, така и индиректно. Северна Македонија има преземено важни обврски во однос на својата зелена транзиција, вклучувајќи и целосно постепено укинување на производството на електрична енергија од јаглен и распоредување на 1,7 гигавати обновлива енергија до 2030 година, инвестиции во мрежата, складирањето за енергетска безбедност и мерки за поддршка на заедниците погодени од транзицијата од користење јаглен. Натамошниот развој на транспортната инфраструктура и клучните европски патишта и железнички коридори, се потребни за подобрена регионална интеграција и поврзаност. Северна Македонија ја унапреди својата дигитална инфраструктура за поврзување со речиси 100% покриеност со 5G, 4G и 3G мрежи и со постигнување конкурентни глобални рангирања во поглед на брзините на широкопојасен интернет за мобилна и фиксна телефонија. Во земјата има ограничен капацитет за усвојување на нови технологии.

Со оглед на овие предизвици, во текот на следниот период на стратегијата, ЕБОР ќе продолжи да се фокусира на создавање конкурентна и атрактивна економија, која успешно се справува со демографските прашања, поддршка на развојот на одржлива инфраструктура, позеленување на економијата и зајакнување на интеграцијата со регионот и со глобалните синџири на вредности. Континуираното стратешко партнерство со другите МФИ и поддршката од донаторите во форма на грантови за техничка помош и инвестициски грантови, ќе бидат клучни за Банката да ги исполни следните стратешки приоритети во Северна Македонија помеѓу 2025 и 2030 година:

1. Поддршка на регионалната интеграција преку поврзување и зајакнати врски на ланците на вредности
2. Забрзување на транзицијата кон зелена и одржлива иднина
3. Поддршка на поконкурентна, инклузивна и добро-управувана економија

Северна Македонија – Краток преглед на активностите на ЕБОР

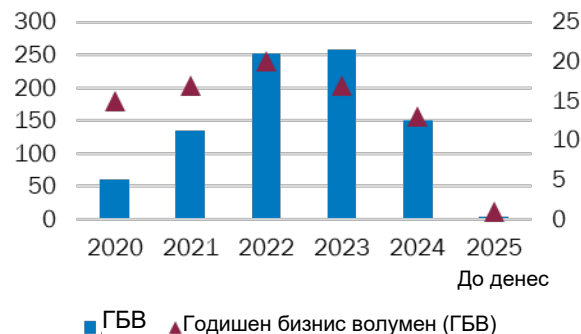
Инвестициски активности на ЕБОР во Северна Македонија (март 2025 година)

Портфолио	1,205 мил. евра	Активни проекти	99
Удел во капитал	1%	Оперативни средства	526 мил. евра
Удел на приватен сектор ¹	44%	Нето. кум. инвестиции	2,925 мил. евра

Бројки во контекст на Северна Македонија

	Северна Македонија	Споредбени показатели
Население (во милиони) ³ (2023)	1.8	БиХ 3,5 Србија 6,6 3Б5 3,1
БДП по глава на жител (ЈПП, Меф. \$) ³ (2023,2024 проценка)	26.912	БиХ 21.498 Србија 29.039 3Б5 24.125
Густина на нови бизниси ⁴ (Нови регистрации по население од 1000 жители, 2022)	4.6	БиХ 1,5 Србија 2,5 3Б5 4,0
Невработеност (%) ⁵ (2023)	13.1	БиХ 10,7 Србија 8,3 3Б5 11,1
Невработеност на млади (%) ⁵ (2023)	29.7	БиХ 27,3 Србија 24,1 3Б5 26,6
Учество на жените во работната сила (%) ⁵ (2023)	42.2	БиХ 42,2 Србија 51,5 3Б5 48,6
Енергетски интензитет ВСЕ/БДП (МераЦули/2015 \$) ⁶ (2021)	3.5	БиХ 5.9 Србија 5.1 3Б5 4.4
Интензитет на емисии /БДП (kgCO2/2015 \$) (2023) ⁶	0.7	БиХ 1.0 Србија 0.9 3Б5 0,7

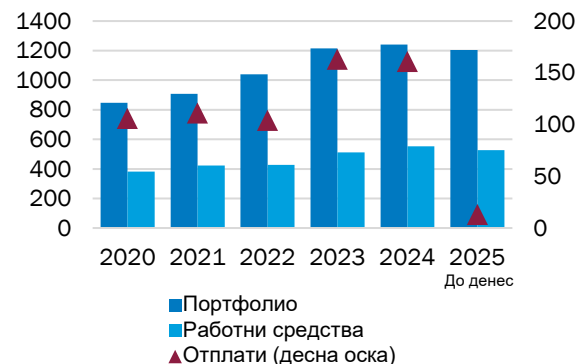
ГИБ и операции

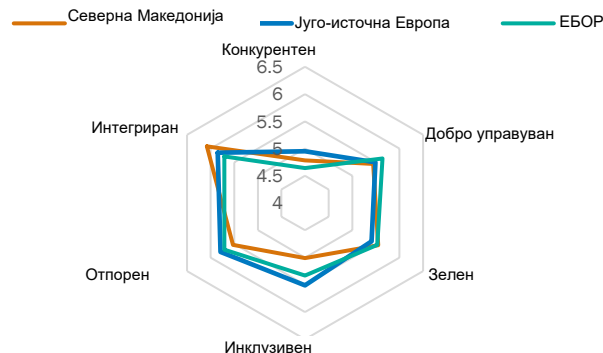
Состав на портфолиото

Динамика на портфолиото

Јазови во транзицијата²

¹ Кумулативни инвестиции на Банката: 5-годишна континуирана основа на портфолиото; ² Види: Транзициски извештај на ЕБОР 2023-2024; ³ СЕП на ММФ; ⁴ Анкета за претприемништвото во ЗБ и база на податоци; ⁵ МОТ; ⁶ МАЕ 7. Податоци за БиХ од 2022г.

1. Имплементација на претходната стратегија (2019-2024)

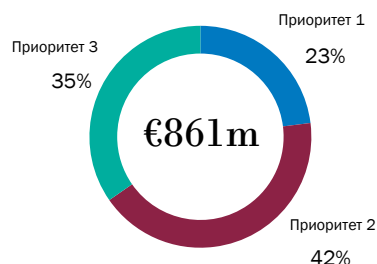

European Bank
for Reconstruction and Development

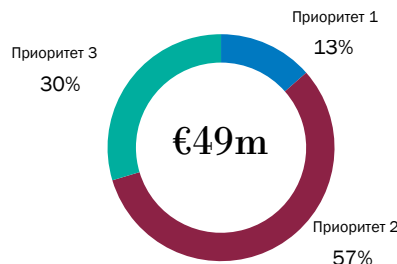
1.1. Клучни транзициски резултати постигнати во текот на претходната стратегија (1/2)

Стратешко усогласување 2020-2025

Кумулативни годишни инвестиции во бизнисот (ГИБ)

Техничка помош и инвестициски грантови

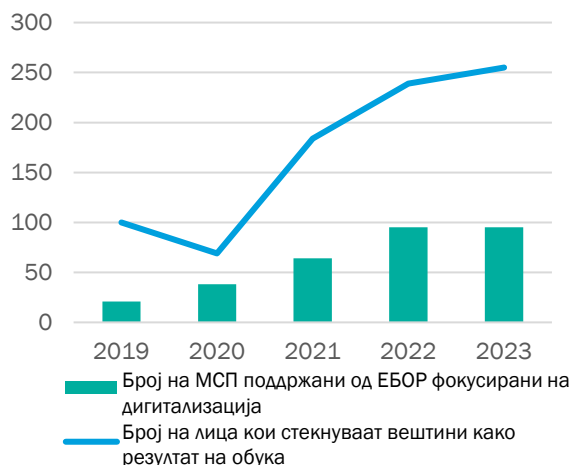
Резултати од транзициски ефект¹

Приоритет 1

Поддршка на конкурентноста и инклузијата преку зацврстување на синџирите на вредности, зголемување на вештините на работната сила и зајакнување на управувањето

Клучни квантитативни резултати

Клучни транзициски резултати

- Исплатени се 92 милиони евра за корпорации и МСП преку 37 трансакции со ПФИ во рамките на Програмата за поддршка на конкурентноста, Програмата за финансирање на зелената економија и програмите за рестартирање на МСП.
- Беше активиран Зелениот финансиски фонд со УНДП и беа потпишани линии на ЗФФ со Шпаркасе банка и ПроКредит (по 7 милиони евра за секоја банка) и со Шпаркасе лизинг (3 милиони евра).
- Беа воведени нови механизми за дигитален опфат, со кои се стигна до повеќе од 500 претприемачи. Беше обезбедена обука за 60 МСП во областите на енергетска ефикасност, инвестиции во рана фаза, анализа на податоци и ИКТ решенија.
- Во ноември 2023 година, успешно беше започната програмата „Млади во бизнисот“, со првиот потпишан договор со ПроКредит банка.
- Беше обезбедена поддршка за Македонската берза, за цели на подобрување на корпоративното управување со котираните компании и подготовка на упатства за ЖССПУ за котираните компании.
- Беше поддржана инспекциската реформа со отпочнување на имплементацијата на системот е-инспектор во 13 државни инспекторати во рамките на Инспекцискиот совет. Онлајн системот за дигитализирани инспекциски процедури ќе обезбеди ефикасен механизам за намалување на субјективното однесување на инспекторите, ќе обезбеди транспарентност за бизнисите и ќе служи како алатка во борбата против корупцијата.

1. Резултатите на транзициското влијание одразуваат колку е веројатно проектите да го постигнат транзициското влијание што се очекува од нив при потпишувањето. Пресметано врз основа на активно зрело портфолио (> 2 години).

1. Имплементација на претходната стратегија (2019-2024)

European Bank
for Reconstruction and Development

1.1. Клучни транзициски резултати постигнати во текот на претходната стратегија (2/2)

Приоритет 2

Јакнење на регионалната интеграција, меко поврзување и поддршка на приближувањето кон ЕУ

Паневропски коридор VIII

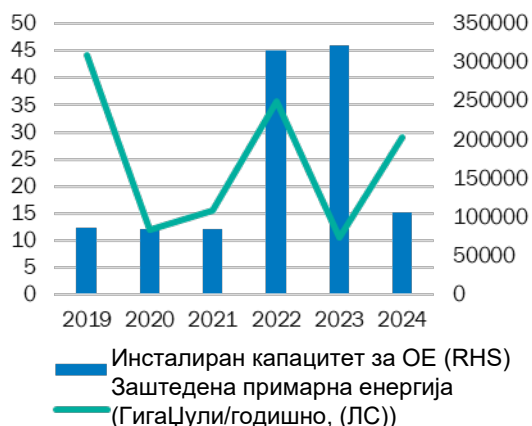
Клучни транзициски резултати

- Беше обезбеден заем со државна гаранција од 5 милиони евра на Министерството за финансии за поддршка на изградбата на Заеднички железнички граничен премин на границата меѓу Северна Македонија и Србија.
- Беше обезбедена поддршка за Регионалниот портал на деловни регистри од Западен Балкан (BIFIDEX) која интегрира 5 регистри од регионот, со податоци за повеќе од 1,5 милиони компании и 2,2 милиони физички лица.
- Финансирање на заем од 167,6 милиони евра за проектот ТТМ Автопат Скопје – граница со Косово, со кој ќе се комплетира поврзувањето со автопат меѓу главните градови на двете земји.
- Беше потпишан заем од 110 милиони евра за Патниот коридор VIII – фаза I (делница на автопатот Кичево-Букојчани) на западниот дел од Коридорот VIII кон Албанија.
- Беше обезбеден заем со државна гаранција до 98,6 милиони евра во корист на НОМАГАС за изградба на 100% компатибилни за водород (i) интерконектор за природен гас со Грција (66 км; интерконекција) и (ii) два гасоводи од Гостивар до Кичево (34 км; Секција 1) и од Свети Николе до Велес (28 км; Секција 2), коишто се дел од националната гасоводна мрежа.

Приоритет 3

Поддршка на транзицијата кон зелена економија преку поодржлив енергетски микс и поголема ефикасност на ресурсите

Клучни квантитативни резултати

Клучни транзициски резултати

- Заем со државна гаранција од 55 милиони евра за поддршка на пионерскиот проект во секторот за цврст отпад со кој се воведува услуга за управување со цврст отпад усогласена со ЕУ која овозможува развој на санитарни депонии, изградба на нови станици за претовар, центар за рециклирање, како и набавка на нова опрема за собирање и транспорт на отпад.
- Мобилизирано концесиско финансирање и грантови од 85 милиони УСД од Климатскиот инвестициски фонд за забрзување на правичната транзиција од електрани на јаглен.
- Потпишано финансирање со ЕСМ за дополнителни фотоволтаични центри од 40 MW над исцрпените рудници за јаглен во Битола и Осломеј, во вкупен износ од 31 милион евра. Вкупен капацитет за обновлива енергија инсталиран со поддршка на ЕБОР: 46 MW од 2019 година.
- Потпишан заем за поддршка на ликвидноста во износ од 100 милиони евра со ЕСМ, кој вклучува сеопфатен Акционен план за реструктурирање и декарбонизација на енергетскиот сектор, со цели за 82% нето намалување на СГ до 2030 година и обезбедување на 1,7 GW нови постројки за ОИЕ до 2030 година.
- Првиот Акциски план за зелен град, кој ги идентификува приоритетните политички акции и инвестиции за поддршка на зелениот развој, беше одобрен од градот Скопје во октомври 2020 година. Беше одобрен заем со државна гаранција од 10 милиони евра за купување 33 автобуси на КПГ за обезбедување на соодветни услуги за јавен превоз. Заем со државна гаранција од 68 милиони евра за кофинансирање, заедно со ЕИБ и Инвестициската програма за Западен Балкан, на првото воведување на третман на отпадните води во Скопје.

1. Имплементација на претходната стратегија (2019-2024)

European Bank
for Reconstruction and Development

1.2. Предизвици за имплементацијата и клучни лекции

Контекст за имплементација

Влијанието на Ковид-19, проследено со енергетската криза и високата инфлација ја влошија состојбата на низа веќе постоечки предизвици за Северна Македонија, бидејќи земјата веќе се справуваше со ендемични предизвици како што се високите нивоа на емиграција, ниската продуктивност и застарената инфраструктура. За да се подобри конкурентноста на економијата треба повеќе домашни компании да бидат вклучени во глобалните синџири на вредности и да се зголеми продуктивноста. Енергетската криза од 2022 година ги разоткри и ги интензивираше ранливостите во енергетскиот сектор на Северна Македонија, откривајќи ги ризиците од недоволно диверзифицираниот микс за производство на електрична енергија и слабата интеграција на регионалниот пазар. Кризата го нагласи неуспешното работење на старите електрани на јаглен и предизвиците што ги носи недостигот на вода што влијае на производството на хидроенергија. Годишните на опаѓање на домашното производство на енергија, поттикнато од недоволното инвестирање во нова инфраструктура и во одржување на постоечките капацитети, ја направија Северна Македонија особено подложна на нестабилноста на цените на енергијата. Концептот на „праведна транзиција“ е важен за Северна Македонија, особено во регионите кои се силно зависни од јаглен. Овие области се соочуваат со значителни социо-економски предизвици, а со оддалечувањето од јагленот како дел од поширокото преминување кон позелени извори на енергија се ризикува влошување на овие проблеми. Потпишувањето на Заедничката декларација за инвестициска платформа за праведна енергетска транзиција во декември 2023 г. означи чекор напред во решавањето на овие прашања. Сепак, успехот на оваа иницијатива зависи од тоа колку ефикасно таа се спроведува. Планот за раст на ЕУ претставува значајна можност за унапредување на клучните реформи во земјата. Со усогласување со стандардите на ЕУ и искористување на поддршката што се нуди преку овој план, земјата би можела да реши многу од нејзините структурни прашања, почнувајќи од реформите во управувањето, па сè до развојот на инфраструктурата.

Предизвици за имплементацијата

- Постојаното иселување, слабата макроекономска перспектива и релативно малата големина на приватниот сектор ги ограничуваат можностите за инвестиции.
- Ограничените вештини и капацитети на јавната администрација го попречуваат темпото на имплементација на проекти од јавниот сектор.
- Високата инфлација и драстичното зголемување на цените на енергијата открија структурни недостатоци во енергетскиот сектор и во крајна линија ранливост на економијата од надворешни шокови.
- Нестабилноста на цените на пазарот на електрична енергија ја намали атрактивноста на долгорочните договори за купување електрична енергија, на тој начин ограничувајќи ја реализацијата на големи проекти за обновлива енергија.

Клучни лекции и следни чекори

- Континуирана тесна соработка со донаторите и МФИ за да се обезбедат доволно грантови и финансирање на проекти. Важно е да се користат коинвестициски грантови и ТС со цел да се подобри финансиската достапност. Префрлање на фиксни наместо флукуирачки маржи или комбинирање на фондовите на ЕБОР со концесиски финансии.
- Блиска и редовна соработка со властите за портфолиото и идните проекти на јавниот сектор и забрзување на имплементацијата. Зголемување на советодавната поддршка за јавните субјекти за подобрување на подготовката и спроведувањето на проектите. Барање можности за искористување на условите од Планот за раст на ЕУ, за да се унапредат реформите.
- Важно е да се обезбеди континуирана поддршка за приватниот сектор, како финансиска (директно и преку ПФИ), така и советодавна, за да му се помогне во справувањето со влијанието од кризите. Континуиран развој на нови производи (на пр. програми за споделување на ризикот со други резервирани цени) и понатамошни подобрувања на оперативните процеси.
- Да се продолжи со поддршката за политиките со цел да се отстранат пречките за комерцијално одржливи проекти во секторот за обновливи извори на енергија.

2. Економски контекст

2.1. Макроекономски контекст и предвидување за периодот кој го опфаќа стратегијата

European Bank
for Reconstruction and Development

Северна Македонија – Главни макроекономски показатели

	2021	2022	2023	2024
Раст на БДП (% година-за-година)	4,5	2,8	2,1	2.8
ИПЦ инфлација (% просек)	3,2	14,2	9,4	3,5
Владин биланс (% од БДП)	-5,4	-4,4	-4.6	-4,4`
Тековен биланс (% од БДП)	-2,8	-6,1	0,4	-2,3
Нето СДИ (% од БДП) <i>[минусот означива прилив]</i>	-3,3	4,9	-3,3	-7,1
Надворешен долг (% од БДП)	80,9	81,5	77,9	79,9
Бруто резерви (% од БДП)	30,8	29,2	31,1	32,6
Општ владин бруто долг (% од БДП)	51,4	49,7	49,8	53,8
Стапка на невработеност (%)	15,4	14,4	13,1	12,4
Номинален БДП (милијарди \$)	13,997	13,945	15,768	16,694

Извор: Национални власти, ММФ

Економскиот раст е слаб после финансиската криза, а во последниве години поради слабиот раст во Еврозоната и геополитичките тензии. Растот се забрза на 2,8 проценти во 2024 година, поттикнат од владината потрошувачка и инвестиции, како и од градежништвото и услугите.

Инфлацијата го достигна највисокото ниво (од 19,8 проценти во октомври 2022 година) во Западен Балкан. Таа опадна до август 2024 година, достигнувајќи 2,2 проценти, но се зголеми од тоа ниво поради брзорастечките реални плати и експанзивната фискална политика.

Македонија е најотворената економија во Западен Балкан со трговија со БДП над 140 проценти, но ниската сложеност на економијата и ниската интеграција на домашните претпријатија во глобалните синџири на вредност придонесуваат за висок трговски дефицит во стоки, опаѓајќи само привремено во 2023 година поради високата инфлација и слабата домашна побарувачка.

Фискалниот дефицит донекаде се намалил од 2020 година, но сеуште е висок над 4 проценти од БДП (два пати повеќе од нивото на земјите). Јавниот долг е релативно висок и изнесува над 50 проценти од БДП и се зголемува, ограничувајќи го фискалниот простор за многу потребните јавни инвестиции.

Стапката на невработеност паднала од 30 проценти на под 13 проценти во изминатата деценија, но сепак е меѓу највисоките во регионот. Стапката на вработеност е под 50 проценти од активното население и опаѓа од пандемијата, додека стапката на учество е во опаѓачка патека поради големата емиграција на работоспособното население.

2. ЕКОНОМСКИ КОНТЕКСТ

2.2 Клучни транзициски предизвици (I/II)

Конкурентност

- Слабиот раст на продуктивноста на трудот ја попречува конвергенцијата на приходите и платите: со ова темпо, просечното ниво на приход по глава на жител во ЕУ нема да се достигне ниту за три генерации.
- Комплексноста на економијата се подобрува, но сè уште е ниска и е концентрирана на неколку тесни сегменти (автомобилска индустрија). Ниска интеграција на домашните компании во ГСВ.
- Деловното опкружување е попречено од значителниот неформален сектор и бројните парафискални давачки.
- МРПЕЈ би можел негативно да влијае на конкурентноста.

Добро управување

- Стандардите за управување се подобрија со текот на времето и во просек се приближни на тие во регионот, но продолжуваат да заостануваат зад нивоата на ЕУ.
- Перцепцијата за корупција е висока, а политичките врски се сметаат за најважен фактор за успех.
- Правниот систем се смета за неефикасен, а за владините службеници се смета дека се слабо отчетни.
- Високиот административен и регулаторен товар за компаниите ги турка во неформално работење. И покрај малиот напредок во поглед на дигитализацијата на јавната администрација, сè уште има уште многу работа на тој план.

Зелена енергија

- Јаглеродниот интензитет е висок скоро дуго од ЕУ27. Производителите на електрична енергија и топлина придонесуваат со речиси 60 отсто од емисиите на CO₂, а зад нив следи транспортниот сектор.
- Во моментот, енергетскиот сектор е многу зависен од фосилни горива, но земјата е посветена на декарбонизација.
- Уделот на обновливите извори (ветер, сончева енергија и биогас) се удвои во производството на електрична енергија помеѓу 2021 и 2024 година, но нивниот удел и понатаму останува најнизок со 9 проценти.
- Се препознава важноста на учеството на приватниот сектор во обновливите извори на енергија, но потребен е постратешки пристап за да се постигнат амбициозните цели за зелена транзиција.

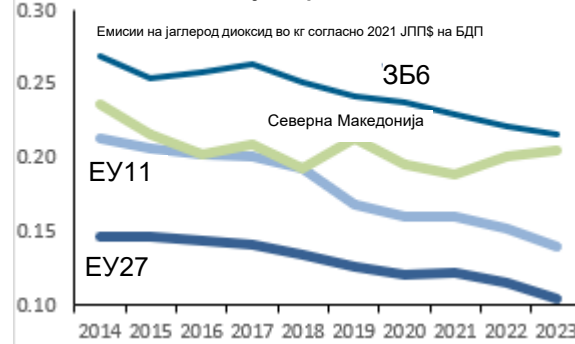
Клучни пречки за водење бизнис (% од фирми)

Показатели за управување

Интензитет на јаглерод

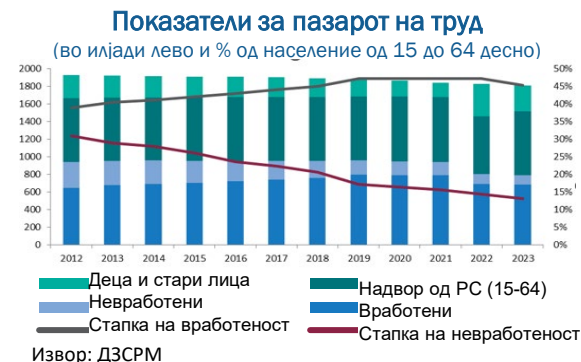

2. ЕКОНОМСКИ КОНТЕКСТ

2.2 Клучни транзициски предизвици (II/II)

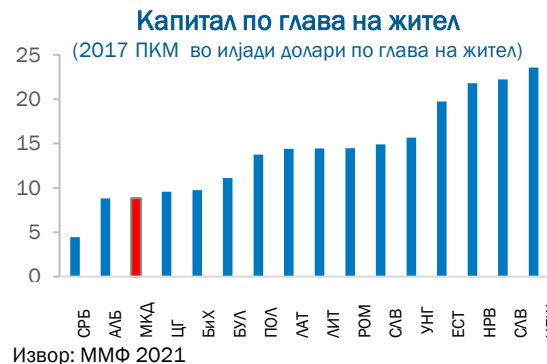
Инклузивност

- Има одредено подобрување на пазарот на трудот каде се бележи постојан пад на стапката на невработеност, но намалувањето на населението негативно влијае на понудата на работна сила и на долгорочните перспективи.
- Иселувањето е голем предизвик, при што една третина од населението родено во Северна Македонија живее во странство. Стратегија за човечки капитал се подготвува веќе долго време.
- Вкоренетата неусогласеност на вештините и лошите образовни резултати се рефлектираат во високата стапка на долгорочна невработеност и во недостигот на работна сила.
- Има зголемено учество на жените и младите во работната сила, но сè уште постои јаз.

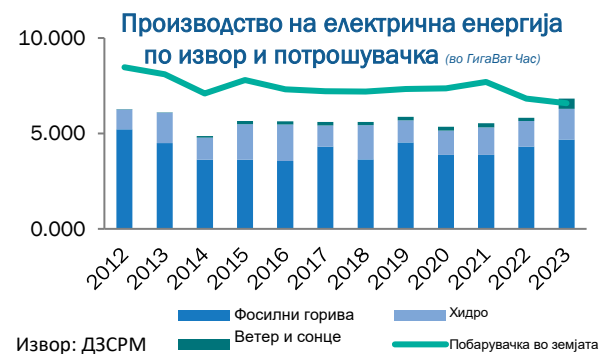
Интеграција

- Постепено се решаваат значајните инфраструктурни празнини, но подоброто планирање е од клучно значење со оглед на ограничениот фискален простор и големите потреби од јавни инвестиции.
- Патиштата се најраспространетиот начин на транспорт, но високата стапка на смртност бара подобрување на безбедноста на патиштата.
- На Коридорот X се гради првиот заеднички железнички граничен премин помеѓу Северна Македонија и Србија.
- Модернизацијата на железничката мрежа е во тек, но големи делови од железничките коридори остануваат затворени, железницата слабо се користи, а другите секторски реформи заостануваат.
- Приливот на СДИ во изминатата деценија се зголемува, но капиталот по глава на жител останува низок.

Отпорност

- Банкарскиот сектор е добро капитализиран со доминантни странски банки. Клучни слабости се високата евроизација и неусогласеностите на зрелоста.
- Пазарите на капитал се во рана фаза на развој, со присутни соодветни макроекономски и инфраструктурни услови, но сè уште нема доволно развиена законска и регулаторна рамка и има ниска ликвидност, длабочина и диверзификација на инструментите.
- Енергетскиот сектор е зависен од фосилни горива, во голема мера се потпира на увоз и е подложен на надворешни шокови.
- Замената на застарените капацитети за производство на електрична енергија и субвенционираниите цени за домаќинствата вршат притисок врз цените на енергијата.

3. Приоритети на Владата и ангажирање на засегнатите страни

European Bank
for Reconstruction and Development

3.1 Владини реформски приоритети

Северна Македонија, во однос на **Националните определени придонеси (НОП)** има зацртано цели за намалување на емисиите на стакленички гасови за 52% или да достигне нето намалување од 82% до 2030 г. , во споредба со нивоата во 1990 г. Северна Македонија е посветена да го отфрли јагленот и се стреми да постигне 38 % потрошувачка на обновлива енергија до 2030 г. , како дел од **Националната стратегија за енергија и климатски план**.

Инвестициската платформа за правична енергетска транзиција активирана на COP28 заедно со Европската Комисија, ЕИБ, Климатските инвестициски фондови, Светска Банка, ИФЦ, КФВ, ЦЕБ и Каза депозити е претит се стремат да помогнат да се мобилизираат до 3 милијарди евра за инвестиции, политика и техничка помош за забрзување на енергетската транзиција на земјата и за распоредување на 1,7 GW во нов капацитет за обновлива енергија до 2030 година, заедно со мрежа и инфраструктура за складирање. Пакетот за поддршка е дизајниран да обезбеди позитивни резултати од зелената транзиција, истовремено заштитувајќи ги работните места и егзистенцијата на погодените заедници.

Националната развојна стратегија 2024-2044 ги дефинира главните национални развојни цели, стратешки области и приоритети за забрзан, инклузивен, рамномерен, родово респонзивен и одржлив развој на Северна Македонија, земајќи ги предвид аспирациите на земјата за влез во Европската Унија до 2030 година и посветеноста кон одржливиот развој во рамките на Агендата 2030. Стратегијата се фокусира на шест стратешки приоритети:

1. Економија заснована на знаење, иновации и дигитализација, високо интегрирана економија во меѓународната трговија и меѓународните финансии и работна сила која што ги задоволува сегашните и идните потреби на пазарот на трудот;
2. Одржлив локален и регионален развој којшто обезбедува кохезија;
3. Демографска ревитализација и социјален и културен развој;
4. Владеење на правото и добро управување;
5. Сигурно, безбедно и отпорно општество; и
6. Зелена трансформација

Националната ИКТ стратегија 2023-2027 утврдува визија за агилна дигитална иднина за Северна Македонија која што се фокусира на приоритетните области во ИКТ секторот со цел да се задоволат растечките потреби на општеството за поврзување, да се зајакне секојдневниот живот на граѓаните и бизнисите да станат „попапетни“. **Стратегијата за паметна специјализација 2023-2027** се фокусира на поддршката на дигитализацијата на клучните економски сектори, вклучувајќи ги земјоделската технологија, индустријата 4.0 (електро-машинска индустрија) и паметните згради.

3.2 Реформските области на ЕБОР кои се во голема мера усогласени со властите

- Развој на приватниот сектор преку подобрување на пристапот до финансирање, развој на вештини и зајакнување на корпоративното управување.
- Регионална интеграција преку завршување/ надградба на клучните европски коридори и патишта, и енергетски интерконекции.
- Зелена економија, со развој на одржлива инфраструктура, декарбонизација на економијата.
- Користење на обновлива енергија преку натамошен развој на аукциска рамка и решенија за складирање на енергијата.
- Подобрувањето на капацитетот на локалните ентитети е основно за имплементација на проект.

3.3 Клучни пораки од граѓанското општество до ЕБОР

- Граѓанското општество во Северна Македонија ја истакнува потребата за зајакнување на доброто владеење преку подобрување на : (i) граѓанското учество, (ii) ефикасност на правниот систем , и (iii) политички и правни реформи поврзани со пристапните процеси на ЕУ.
- Граѓанскиот – цивилен сектор се соочува со предизвици поврзани со пристап до финансии на жените предприемачи, економско учество на жени и дисагрегација на родови податоци и информации, кои претставуваат можност за ЕБОР да додели поддршка за градење на капацитет на жените предприемачи.
- Граѓанскиот –цивилен сектор истакна дека земјата треба да ја забрза декарбонизацијата преку (i) инвестирање во енергетската транзиција, (ii) зајакнување на соработката помеѓу Владата и локалните власти, (iii) користење на зелени политики и (iv) обезбедување на професионални обуки.

4. Дефинирање на стратешките приоритети за Северна Македонија

European Bank
for Reconstruction and Development

Што треба да се смени? (Дијагностика на земјата)	Дали може да се смени? (Политичка економија)	Што може да направи Банката? (Институционални капацитети)	Стратешки приоритети (2025-2030)	Што сакаме да видиме во 2030 година
• Покрај тоа што е најтворена регионална економија во регионот, високата зависност од извоз, и ниската извозна комплексност доведе до негативен нето извоз во 2023 г. во С.Македонија. • Подобрување на интерконекциите со струја и гас, ќе напратат баланс на мрежата со повеќе обновливи извори на енергија и ќе го диверзифицираат снабдувањето со гас, зајакнувајќи ја енергетската безбедност. • Земјата се соочува со значајни јавни инвестициски јазови во економската, социјалната и еколошката инфраструктура.	• Комплексноста на извозот на Северна Македонија се зголемува, поттикнат од силните приливи на СДИ, особено во производството. • Новата Влада е посветена кон промовирање на модернизацијата на патната и железничката инфраструктура, обновување на возниот парк и безбедноста. • Во Договорот за транспортна заедница е вклучена сеопфатна агенда за реформа на транспортот.	• Поддршка на иновациите, усвојувањето на нови технологии и регионалното проширување на локалните компании со помош на финансиски и советодавни услуги. • Градење капацитет за независни регулаторни органи со цел да се овозможи спојување на пазарот и регионална интеграција. • Продолжување со финансирањето на транспортната инфраструктура за подобрување на регионалната поврзаност за добра и луѓе. • Промовирање на ефикасноста, безбедноста и одржливоста на инфраструктурата преку дигитализација и технолошки напредок.	Зајакнување на регионалната интеграција преку поврзување и подобрени врски со синцирите на вредности	• Подобрена отпорност, поврзаност и интеграција на критичната инфраструктура • Интегрирање на зајакнати синцири на вредности
• Јавната инфраструктура треба да се подобри за да се зголеми отпорноста на климатските настани. • Јаглеродниот интензитет на економијата е висок. • Јагленот што предизвикува висок степен на загадување сè уште доминира во главно недиверзифицираниот микс за производство на електрична енергија • Производството на електрична енергија и топлина во голема мера се заснова на застарени, неефикасни и лошо одржувани производствени капацитети. • Тарифите пониски од цената на чинење ги попречуваат неопходните инвестиции за позелена енергетска транзиција и ја ограничуваат конкуренцијата на малопродажниот пазар.	• Северна Македонија рано се обврза на декарбонизација, со цел да ги намали нето емисиите на стакленички гасови за 82% до 2030 година (во споредба со нивоата од 1990 година). • Таа беше првата земја од Западен Балкан што усвои Национален план за енергија и клима и воведо Инвестициска платформа за праведна енергетска транзиција за водење на својата транзиција кон ниска потрошувачка на јаглерод во електро-енергетскиот сектор.	• ЕБОР може да поддржи зелени инвестиции во одржлива инфраструктура. • Поддршка на транзицијата од јаглен кон чиста енергија преку инвестиции. • Промовирање на диверзификација и декарбонизација на обновливите извори на енергија преку ветер, соларни, хидро, нискојаглеродни решенија, складирање енергија и надградби на мрежата, со истовремено поттикнување на јавно-приватниот дијалог. • Олеснување на пазарите на обновливи извори на енергија преку поддршка со политики, вклучувајќи и аукции за ОИЕ и интегрирање на батерии за складирање во мрежата.	Забрзување на транзицијата кон зелена и одржлива економија	• Забрзување на зелената транзиција и декарбонизација на економијата • Промовирање на одржливи и инклузивни јавни комунални претпријатија и субјекти и општински услуги
• Конкурентноста е попречена од неатрактивното деловно опкружување, неусогласеноста на вештините и ограничениот пристап до финансии. • Бавниот раст на продуктивноста на трудот ја одложува конвергенцијата на приходите и платите. • Населението се намалува, со присутно стареење на популацијата и постојана емиграција. • Невработеноста кај младите е повеќе од двојно поголема од просекот на ЕУ-27 поради лошото образование, неусогласеноста на вештините и тешката транзиција од училиште на работа. • Родовите јазови во поглед на учеството во работната сила и во бизнис лидерството остануваат значајни. • Сè уште се потребни антикорупциски мерки и мески за справување со неформалната економија.	• Приватизацијата напредуваше повеќе во споредба во многу земји од регионот, а земјата разви најдобри практики за привлекување СДИ, вклучувајќи и формирање слободни економски зони, реформирање на даночниот систем, спроведување на „регулаторна гилотина“ и диверзификација на извозот, во комбинација со други клучни економски реформи. • Учеството на жените и младите во работната сила се зголемува во последниве години, но сè уште има јазови. • Планот за раст на ЕУ за Западен Балкан претставува потенцијално важен механизам за управување и поддршка на реформите за зајакнување на растот.	• Зајакнување на директното и индиректното финансирање на приватниот сектор. • Поддршка на иновациите, дигитализацијата, автоматизацијата и сајбер безбедноста преку наменски програми. • Поддршка на инклузијата на жените и младите преку програмите Млади во бизнисот и Жени во бизнисот, посредно финансирање, советодавни услуги и реформи во политиките. • Промовирање на човечкиот капитал преку отстранување на недостатоците на вештини преку стручна обука (ТСОО) и други иницијативи. • Обезбедување советодавни услуги за МСП, корпоративните и државните претпријатија за корпоративно управување, практики за човечки ресурси и планирање на наследници.	Поддршка за поконкурентна, поинклузивна и подобро управувана економија	• Промовирање на поконкурентна и добро-управувана економија • Помош во справување на демографските предизвици преку подобрување на економската инклузија и развој на вештини

5. Рамка на активности и резултати (1/3)

Приоритет 1: Зајакнување на регионалната интеграција преку поврзување и подобрени врски со синџирите на вредности

Клучни цели	Активности	Показатели за следење (Резултати)
Подобрена отпорност, поврзаност и интеграција на критичната инфраструктура	• Продолжување со обезбедувањето финансирање за транспортната инфраструктура со цел да се олесни движењето на добра и луѓе, на тој начин придонесувајќи за подобрување на регионалното поврзување и интеграција. • Зголемување на отпорноста на транспортната инфраструктура за цели на справување со климатските предизвици и промовирање на декарбонизацијата преку технолошки подобрувања со цел намалување на емисиите, вклучувајќи и преку промовирање на употребата на електрични возила и инфраструктура за полнење, преку креирање на регулативна рамка на поддршка и финансирање на проекти. • Промовирање на железничкиот транспорт преку зајакнување на конкурентноста на железничкиот сектор со поддршка на либерализацијата на истиот, преку зајакнување на оперативниот капацитет на давателот на услуги и на операторот на инфраструктурата за железнички транспорт, како и обезбедување инклузивен дизајн на услугите како мултимодалитет. • Продолжување со поддршката на енергетските инфраструктурни проекти со кои се подобрува регионалната интеграција. • Поддршка за градењето капацитети за независни регулаторни органи за спојување на пазарите и регионална интеграција. • Поддршка на проектите кои се наменети за проширување, подобрување и еколошка одржливост на телекомуникациската инфраструктура, вклучувајќи центри за податоци, фиксна широкопојасна инфраструктура, сателити. • Поддршка на ефикасноста, безбедноста и одржливоста на инфраструктурата преку дигитализација, технолошки подобрувања и користење на добавувачи на опрема од доверба.	• Подобрен квалитет на инфраструктурата, вклучувајќи ја и дигиталната инфраструктура од доверливи добавувачи на опрема. • Подобрен/зголемен капацитет на транспортната инфраструктура • Проширен пристап до инфраструктура во/низ сите урбани и рурални области
Зајакната интеграција со синџирите на вредности	• Поддршка на иновациите, прифаќањето на технологијата и регионалното проширување на локалните компании преку финансиски и советодавни услуги, вклучувајќи ги програмите за Советодавни услуги за мали и средни претпријатија и Сина Лента, со цел да се помогне во зголемувањето на продуктивноста, конкурентноста и подготвеноста за единствен ЕУ пазар. • Поддршка на извозно ориентирани компании и понатамошна интеграција во глобалните синџири на вредности. • Продолжување на обезбедувањето трговско финансирање преку програмата Програма за финансирање на трговијата. • Привлекување СДИ во сите гранки на економијата, вклучувајќи ги и во производствени погони со напредна/повисока додадена вредност и во приватните капацитети, олеснувајќи го наследувањето во семејството и поддржувајќи го трансферот на технологија и развојот на вештини.	• Успешно воведување на нови и/или подобрени банкарски производи • Обем/број на трансакции од Програма за финансирање на трговијата поддржани од Банката

5. Рамка на активности и резултати (2/3)

Приоритет 2: Забрзување на транзицијата кон зелена и одржлива економија

Клучни цели	Активности	Показатели за следење (Резултати)
Забрзување на зелената транзиција и декарбонизација на економијата	- Поддршка на имплементацијата на Национално утврдениот придонес и целите на Националниот план за енергија и клима и усвојување мерки за праведна транзиција во рамките на Инвестициската платформа за праведна енергетска транзиција. - Промовирање на диверзификација на обновливите извори на енергија и декарбонизација на енергетскиот сектор преку поддршка на развојот на обновливи извори на енергија (ветер, сончева и хидро енергија), воведување решенија со ниска потрошувачка на јаглерод, складирање енергија, зајакнување на мрежата, како и преку поттикнување на јавно-приватниот/ политичкиот дијалог. - Поддршка за создавање пазар на обновливи извори на енергија преку поддршка на политиките, вклучувајќи и аукции за ОИЕ и ангажман за развој на политики за интеграција на батериите за складирање и обновливите извори на енергија во мрежата. - Поддршка на мерките на страната на побарувачката, вклучувајќи и поддршка на политиката за енергетска ефикасност во рамките на Регионалната програма за енергетска ефикасност, проширување на понудата за зелени финансии и за финансирање на зелената транзиција во корпоративниот сегмент преку советување и финансирање, и преку Програма за финансирање на зелена енергија. - Поддршка на декарбонизацијата на капацитетите од комерцијалниот и приватниот сектор, вклучувајќи и преку зелена сертификација и подобри резултати од она што е утврдено на национално ниво.	- Намалени емисии на CO₂ (килотони/годишно) - Инсталиран капацитет за обновлива енергија (MW) - Обем на заеми од Програмата за финансирање на зелена енергија/Програмата за финансирање н одржлива енергија обезбедени од партнерски финансиски институции, поддржани со финансии од ЕБОР. - Број на усвоени мерки за праведна транзиција.
Промовирање на одржливи и инклузивни јавни комунални претпријатија и субјекти и општински услуги	- Зголемување на пристапот до инклузивни јавни и општински услуги, вклучувајќи водоснабдување, третман на отпадни води, централно греење и јавни згради/ објекти. Подобрување на одржливоста и енергетската ефикасност на комуналните претпријатија со фокус на конкретните приоритети утврдени во Планот на ЕУ за раст на Западен Балкан. - Поддршка на инвестиции од енергетска ефикасност преку градежни активности во земјата. - Поддршка на подобрувањата во услугите за цврст отпад преку формирање нови регионални субјекти и зајакнување на комерцијализацијата на секторот преку воведување нова тарифна методологија. - Поддршка на развојот на поодржливи, достапни и родово респонзивни начини на транспорт, со фокус на железничкиот и градскиот превоз. - Следење на спроведувањето на постојните проекти во рамките на АПЗГ во Скопје.	- Заштедена примарна енергија (гигацули/годишно) - Заштедена електрична енергија (kWh/годишно) - Заштедена вода (m³/y)

5. Рамка на активности и резултати (3/3)

Приоритет 3: Поддршка за поконкурентна, поинклузивна и подобро управувана економија

Клучни цели	Активности	Показатели за следење (Резултати)
Промовирање на поконкурентна и подобро управувана економија	- Зајакнување на директното и индиректното финансирање на приватниот сектор, вклучувајќи и преку гаранции за портфолио и споделување на ризикот, советодавни услуги за поддршка на поголема конкурентност и создавање на повеќе нивоа за конкурентност помеѓу домашните и странските компании. Исто така, ќе се испитаат можностите за мобилизирање и олеснување на инвестициите од дијаспората во земјата, таму каде што постои можност. - Проширување на изворите на финансии за МСП и корпорациите. Истражување на директното/квази капиталното финансирање. - Поддршка на развојот на пазарите на пари и капитал преку совети за политики и техничка помош за проширување на пазарите на хартии од вредност и финансирање за банките. - Промовирање на формализацијата на економијата и зајакнување на конкурентноста на приватниот сектор преку подобрувања на економското управување и преку советодавни и политички ангажмани. - Промовирање на реформи на државните претпријатија, како на пр. со подобрувања на корпоративното управување, комерцијализација и стратешко управување со работната сила, вклучувајќи и активности кои го олеснуваат исполнувањето на целите според Планот за раст за Западен Балкан на ЕУ. - Соработка со други МФИ со цел да се обезбеди поддршка на градењето капацитети за подготовка и имплементација на проекти во јавниот сектор. - Забрзување на дигитализацијата на економијата, со фокус на промовирање на дигитални вештини, автоматизација и сајбер безбедност на државните претпријатија и МСП, преку иницијативата за Дигитализација за МСП. - Поддршка на иновациите и екосистемот за старт-апи, преку Програмата за Најдобри претпријатија.	- Број на клиенти кои го подобруваат корпоративното управување и/или стандарди (вклучувајќи државни претпријатија) - Број на клиенти кои воведуваат нова или подобрена технологија. - Број на МСП и корпорации кои се поддржани од ЕБОР, а се фокусирани на дигитализација.
Помош во справувањето со демографските предизвици преку подобрување на економската вклученост и развојот на вештини	- Зајакнување на спроведувањето/поддршка на економската инклузија на жените и младите преку програмите Млади во бизнисот и Жени во бизнисот, преку посредно финансирање и советодавни услуги, како и преку реформи во политиките. - Придонес кон развојот на вештини релевантни за пазарот на трудот преку засилено техничко и стручно образование и обука и усогласеност со предприемачките програми, како и други иницијативи за вештини, со цел да се помогне во отстранувањето на празнините во работната сила и неусогласеноста на вештините. - Обезбедување совети за МСП, корпорациите и државните претпријатија за подобрување на вештините, практиките за човечки ресурси и планирањето на наследници. - Промовирање на регионална економска диверзификација и развој на човечкиот капитал, особено преку иницијативи за инклузивни региони и праведна транзиција.	- Обем/број на исплатени под-заеми за Жени во бизнисот/Млади во бизнисот и обезбедување на деловни совети. - Број на луѓе кои ги подобруваат вештините како резултат на обука.

6. Мапирање на комплементарноста на меѓународните партнери во областите на работење на ЕБОР

Области на работење на ЕБОР

		Сектори								Меѓусекторски теми					
		Индустрија, трговија и агробизнис					Одржлива инфраструктура		ФИ		Стратешки иницијативи				
Индикативни годишни инвестиции/грантови (милиони €, 2019-2023)		Агробизнис	Производство и услуги	Недвижности и туризам	TMT	Природни ресурси	Енергија	Инфраструктура	Банкарство	Небанкарски ФИ	Зелена економија	Инклузија и родови прашања	Локална валута и пазари на капитал	Мали бизниси	
ЕИБ	126						€	€	€					€	
СБ/МФК	116	€P					€P	€P				€P			
ЕУ	83	€P	€				€P	€			€P	€P		€	
КФВ	27	€					€				○				
ЕБОР	193	€	€				€	€	€		€	€		€	

€ Област на значителни инвестиции ● Главен акцент на приватниот сектор

P Област на значително ангажирање во политиките ○ Главен акцент на јавниот сектор

Забелешка: Мапирањето на активностите на МФИ се базира на јавно достапните информации. Значителна инвестиција на МФИ значи проекти кои надминуваат 5% од годишните инвестиции, потпишани во периодот од 2019 г. до 2023 г.

Потенцијални области за соработка

Екологија

- Продолжување со работата во областа на праведната транзиција/инвестициите за транзиција кон зелена економија со ЕУ, ЕИБ, Кредитна унија на обнова, Светска банка и МФК.

Отпорност

- Зајакнување на климатската отпорност со Светска Банка

Инклузивност

- Инклузивни набавки во секторот за цврст отпад со поддршка од Програма за инвестиции на Западен Балкан

Интеграција

- Соработка со ЕИБ и Светска Банка на проекти за регионална интеграција

7. Ризици за имплементацијата и еколошки и социјални импликации

Ризици за имплементација на стратегијата	Веројатност	Ефект	Еколошки и социјални импликации
Политичката нестабилност и сегашните односи со соседните земји би можеле да го попречат патот на европската интеграција, намалувајќи го моментумот за реформи во управувањето.			Оценка и управување со еколошките и социјалните влијанија, ангажирање на засегнатите страни : Да се обезбедат услови дека директните, индиректните, кумулативните и прекуграничните еколошки и социјални влијанија на проектите се соодветно оценети и во согласност со важечката Директива за ОВЖС на ЕУ, ПЖССП на ЕБОР и поврзаните барања за изведба, земајќи ги предвид консултациите и повратните информации добиени од засегнатите страни. Клиентите од јавниот сектор може да бараат наменско градење на еколошкиот и социјалниот капацитет, со цел да се обезбеди усогласеност во поглед на ЖССП, усвојување на програма за зелени иновации и обелоденување на документи за ЖССП според барањата на ПЖССП и Политиката/Директивата за пристап до информации.
Недостатокот на административен капацитет, слабото управување, неефикасното судство, распространетоста на неформалната економија и корупцијата продолжуваат да имаат негативно влијание врз деловното опкружување и довербата на инвеститорите.			Работна сила и услови за работа: Осигурување дека политиките за ЧР и работните практики на клиентите се во согласност со барањата на ЕБОР, особено во однос на исполнување на барањата во однос на условите и правилата за работа; управување со изведувачи, мигранти и сезонски работници, потенцијална дискриминација на работното место и промоција на еднакви можности. Оценување на ризиците за ЖССП во секторот за обновливи извори на енергија и влијанијата на намалувањето на работната сила поради транзицијата кон чисти извори на енергија. Ефикасност на ресурси и спречување и контрола на загадувањето: Идентификување на инвестиции кои ја поддржуваат циркуларната економија и ефикасноста на ресурсите и воведување пракси за најдобрите достапни техники за спречување и намалување на индустриското загадување во согласност со Директивата на ЕУ за индустриски емисии. Поддршка на транзицијата кон диверзифицирана економија со ниска потрошувачка на јаглерод и ресурси (акцент на инвестиции како што се енергија од ветер/соларна енергија, вода и енергетска ефикасност) и зајакнување на отпорноста на климатските промени. Инвестициските приоритети на Банката ќе помогнат во намалувањето на емисиите на стакленички гасови, иако вкупните емисии ќе останат високи поради јаглеродно-интензивното производство на електрична енергија. Поддршка на Владата во унапредувањето на циркуларната економија, во согласност со релевантните директиви на ЕУ.
Слабите макроекономски перспективи, значајните демографски предизвици, вклучувајќи ја и високата стапка на емиграција, брзата депопулација и стареењето на населението, како и малата големина на приватниот сектор ги ограничуваат можностите за инвестирање.			Здравје, безбедност и сигурност: Подобрување на здравјето и безбедноста при работа и во заедницата, со посебен акцент на активности кои се сметаат за чести незгоди пријавени за време на проектите на Банката. Дополнителен акцент ќе се стави на родовите влијанија, безбедноста на патиштата преку барања за ревизии на безбедноста на патиштата, градење капацитети и подигање на свеста во рамките на заедниците изложени на ризик.
Воведувањето на МРПЕЈ сериозно би влијаело на конкурентноста на извозот и би наметнало висок трошок за економијата со оглед на јаглеродниот интензитет и природата на економијата која е ориентирана кон трговија.			Откуп на земјиште, ограничување во користење на земјиштето и присилно преселување: Осигурување дека сите проекти каде има откуп на земјиште, се во согласност со барањата на Банката за надомест и враќање на условите за живот, со посебно внимание на разликите меѓу БИЗ и националните барања, вклучувајќи ги и правата на неформалните корисници на земјиште и помошта на ранливите групи. Зачувување на биоразновидноста и одржливо управување на живи природни ресурси: Поддршка на клиентите со обезбедување проценки со цел да се осигури заштита на видовите и живеалиштата од важност за зачувување и одржливо управување и отпорност на екосистемските услуги и природниот капитал, особено во секторите како обновливите извори на енергија, општинските услуги и инфраструктурата. Да се осигура дека при собирањето и објавувањето на податоците за биоразновидноста се применува добрата меѓународна пракса. Можеби ќе бидат потребни средства од техничката помош за поддршка на овие активности. Истражување на можностите за нето зголемувања на биоразновидноста и засилено обновување на природата.
Ранливоста на климатските промени претставува значителен ризик за јавната инфраструктура и за спроведувањето на инфраструктурните проекти.			Културно наследство: Работа со клиентите за цели на идентификација и консултација со клучните заинтересирани страни поврзани со проектите во подрачја со признаено културно значење и заштита на чувствителното културното наследство.
Значаен фискален кусок, делумно заради отплата на надворешниот долг, зголемената ранливост за поттикнување на глобалните финансиски услови. Нововоспоставениот фискален совет и органскиот закон за буџет, ќе поддржат прогрес кон усогласеност со фискалното и должничкото сидро.			Финансиски посредници: Осигурување дека партнерските ФИ имаат утврдени соодветни еколошки и социјални капацитети и процедури за управување со ризици. Обелоденување информации и ангажирање на засегнатите страни: Поддршката на клиентите во проактивно и рано ангажирање на засегнатите страни кое продолжува во текот на целиот животен циклус на проектот, со акцент на заштитата и недискриминацијата на луѓето засегнати од проектот и ранливите групи, ефикасно управување со поплаките, транспарентност, документирање и консултации со учество и известувања, вклучувајќи ги и оние спроведени како дел од процесите за издавање локални дозволи и ОВЖСО.

8. Оцена на партнерствата со донатори

Оцена на потребите за периодот на новата стратегија за земјата

За да се постигнат целите на новата стратегија за земјата, можеби ќе бидат потребни средства од донатори за поддршка на неколку клучни активности:

- За да се подобри достапноста на финансии за жените и младите, можеби ќе бидат потребни инструменти за споделување на ризикот за ПФИ.
- За зајакнување на конкурентноста на приватниот сектор, за развивање вештини и за поддршка на дигитализацијата на економијата ќе биде потребна поддршка во форма на грантови за ТС, првенствено за финансирање на советодавни услуги.
- За забрзување на транзицијата кон зелена и одржлива економија најпотребно ќе биде користење на стимулативни грантови за стимулирање на зголемувањето на капацитетот за производство на обновлива енергија, транзиција од извори на енергија со висока стапка на емисии и подобрување на ефикасноста на користењето на ресурсите. Може да бидат потребни и грантови за ТС за да се поддржи формулирањето на политиките во оваа област и да се адресираат последиците за најранливите групи коишто се негативно погодени од транзицијата, на пример со преквалификување на работниците.
- Дополнително, може да бидат неопходни грантови за ТС за подобрување на практиките на управување и на квалитетот на институциите.
- За некои инфраструктурни проекти кои што се соочуваат со обврзувачки ограничувања во поглед на достапноста може да биде потребна коинвестиција во форма на грантови за капитални трошоци.

Потенцијални извори на средства од донатори

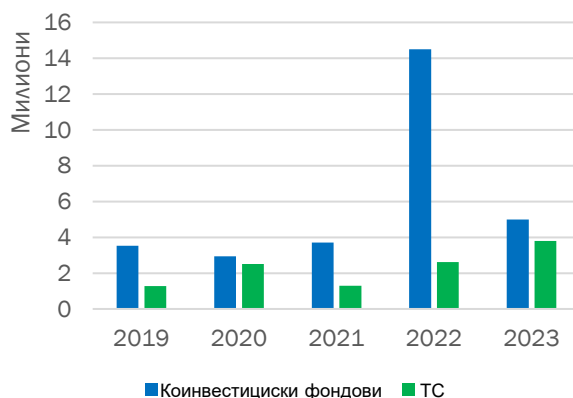
- Според Инвестициската рамка за Западен Балкан, ЕУ ќе продолжи да го зголемува своето финансирање (грантови и гаранции) за приоритетни проекти од јавниот и приватниот сектор во областите на транспортот, енергијата, животната средина и климата, дигитализацијата, развојот на човечкиот капитал и конкурентноста на приватниот сектор.
- Во земјата се активни и неколку билатерални донатори. Шведска, на пример, може да обезбеди грантови за ТС за општински проекти, каде што има најголем интерес. Други донатори, вклучувајќи ги Швајцарија, Италија, Луксембург и Јапонија, исто така можат да финансираат проекти за ТС во земјата. Проектите поврзани со климата можат да добијат поддршка од донатори преку Високо-влијателното партнерство за климатска акција кое претставува партнерство со повеќе донатори.
- Мултилатералните климатски фондови, како што се Зелениот климатски фонд, Фонд за зелена енергија и Климатскиот инвестициски фонд, можат да финансираат подготовка и имплементација на проекти, како и ТС за совети во однос на политиките.
- Конечно, може да бидат достапни и концесиски ресурси во рамките на регионалната распределба на средства од Специјалниот фонд на акционери.

Избрани показатели за достапност

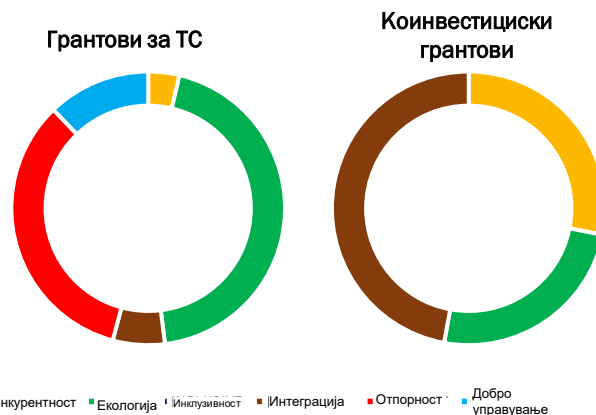
ЕБОР регионално
процентуално рангирање

БДП по глава на жител (ПКМ, тековно. УСД) ²	19,692	50%
ОРП Земја	Yes	N/A
ОРП како учество во бруто националниот доход (%) ³	2,56	61%
Дистрибуција на ОРП по глава на жител (УСД-тековни цени ³)	160,82	63%

Финансирање од донатори за време на последната стратегија (мл. евра)⁴

Користење на средствата 2019-2023⁵

1. Едноставно процентуално рангирање регистрирано како удел на економиите на ЕБОР кои се рангирани под Северна Македонија. 2. СЕП (2023) 3. ОЕЦД (2021) 4. Методологијата за известување за износите на коинвестицијата се сменија - од базирана на потпишувања од клиентите - во базирана на наменети средства на ниво на обврски во 2022 г. Податоците за ТС 2019г.-2023г. и 2022г.-2023г. и износите на средствата за коинвестирање се засновани на наменети средства на ниво на обврски, а износите на средствата за ко-инвестирање 2019г.-2021г. година се засновани на потпишувања од клиентите. 5. Врз основа на примарниот Квалитет на транзицијата на концесиските ресурси.

Анекси

European Bank
for Reconstruction and Development

Анекс 1 – Политичка оцена во контекстот на Член 1 (1/7)

European Bank
for Reconstruction and Development

Посветеноста на Северна Македонија кон и примената на политичките принципи наведени во Член 1 од Спогодбата за формирање на Банката продолжија по усвојувањето на претходната Стратегија за земјата, во согласност со нејзините напори во насока на спроведување на сеопфатната реформска агенда на ЕУ.

Воспоставена е уставна и законодавна рамка за плуралистичка парламентарна демократија. Поделбата на власта и контролите и рамнотежата во политичкиот систем, гаранциите за основните права и заштитата на малцинствата и за значајна улога на граѓанското општество во голема мера се во согласност со меѓународните и европските стандарди, како што оценува Советот на Европа.

И покрај напредокот во демократските реформи со текот на годините, вклучително и неколку бранови на реформи во правосудството, остануваат значајни предизвици во областа на владеењето на правото, вклучително и потребата да се зајакне независноста и ефикасноста на судството (и јавната доверба во судството) и да се воспостави солидна евиденција на борбата со корупција, вклучувајќи истраги, гонења и пресуди во високо-профилни случаи.

Комбинираните претседателски и парламентарни избори, кои се одржаа во мај 2024 г. ја донесоа на власт, по седум години во опозиција, конзервативната ВМРО-ДПМНЕ. Новата коалициска влада на чело со ВМРО-ДПМНЕ стапи на власт на 23 јуни 2024 година.

Северна Македонија беше првата земја од Западен Балкан на која ѝ беше доделен формален статус на земја кандидат за ЕУ во 2005 година, а Европската комисија даде препорака за отворање на преговорите за пристапување кон ЕУ. Сепак, поради спорот за името со Грција и последователниот недостаток на консензус во Европскиот совет, дури во 2020 г. можеше да ја поддржи одлуката за отворање на преговорите за пристапување кон ЕУ. Иако Меѓувладината конференција (симболичен почеток на преговорите) се одржа во 2022 година, проследена со последователен успешен „скрининг“ во текот на 2022-2023 година, преговорите никогаш не започнаа со посериозен интензитет. Сегашниот услов на ЕУ, врз основа на барањето на соседна Бугарија, е Собранието на Северна Македонија да ги усвои уставните амандмани поврзани со статусот на Бугарите во Северна Македонија.

Механизмот за реформи и раст според новиот План на ЕУ за раст на Западен Балкан претставува потенцијално важен механизам за управување и поддршка на сеопфатни реформи. Новата влада на Северна Македонија, формирана во јуни

2024 г. ја поднесе својата Реформска агенда во рамките на горенаведениот механизам во јули 2024 г. Истата беше усвоена од ЕУ на 23 октомври 2024 г.

СЛОБОДНИ ИЗБОРИ И РЕПРЕЗЕНТАТИВНА ВЛАДА Слободни, фер и конкурентни избори

Избрани се помеѓу 120 и 123 пратеници во едно-домниот парламент, со четиригодишен мандат преку систем на пропорционална застапеност. Од нив, во секоја од шесте изборни единици во земјата избрани се по 20 пратеници. Најмногу тројца дополнителни пратеници се избираат во една изборна единица надвор од земјата. Државната изборна комисија е независно постојано тело, назначено од Собранието со четиригодишен мандат. Изборниот законик предвидува домашно и меѓународно набљудување на изборите на сите нивоа на изборната администрација.

Постојната законска рамка дава цврста основа за демократски избори, под услов властите и политичките партии да покажат доволна подготвеност за нејзино спроведување. Низата реформи спроведени во текот на годините донесоа позитивни придобивки за законската рамка, а со нив беа опфатени бројни претходни препораки од Канцеларијата на ОБСЕ за демократски институции и човекови права (ОДИХР) и од Венецијанската комисија на Советот на Европа (Венецијанска комисија).

Изборите се генерално конкурентни, а основните слободи се почитуваат. Во исто време, некои правила за парламентарните избори не се во согласност со меѓународната добра практика, вклучително и избирачките права на лицата со попреченост, непропорционалните ограничувања на правата за кандидатура врз основа на кривични пријави и условите за откривање на етничката припадност за целите на регистрирање како кандидат. Постојат некои постојани недоследности, празнини и нејаснотии кои што ја загрозуваат правната сигурност. Голем број на препораки од ОДИХР и Венецијанската Комисија сеуште стојат неразрешени.

Анекс 1 – Политичка оцена во контекстот на Член 1 (2/7)

European Bank
for Reconstruction and Development

Постои и вознемирувачка практика на измена на законската рамка непосредно пред избори. Во случајот со последните општи избори, кои се одржаа во мај 2024 г., Изборниот законик последен пат беше изменет на 1 април 2024 г., веќе по распишувањето на изборите, што ја наруши правната сигурност. Спротивно на заложбите на ОБСЕ и на меѓународните стандарди, промените, кои произлегоа од преговорите меѓу владејачките партии и опозицијата, беа усвоени по скратена постапка, без јавна расправа.¹ Последните парламентарни избори, кои се одржаа на 8 мај 2024 г., истовремено со вториот круг од претседателските избори (првиот круг од овие избори се одржа на 24 април 2024 г.), беа оценети од ОБСЕ/ОДИХР како добро организирани и конкурентни, а самиот ден на изборите како мирен и без инциденти. Но, покрај горенаведените пропусти во регулативата и процесот, во некои случаи повторно се појави стариот проблем со групното и семејното гласање.

Поделба на власта и ефективни контроли и рамнотежа

Уставната и законодавната рамка за парламентарна демократија – поткрепена со поделбата на власта и контролите и рамнотежата во политичкиот систем, независното законодавство и процедурите за законодавен надзор во пропишаните домени на одлучување – е загарантирана во Уставот и законите на Северна Македонија, кои во голема мера се усогласени со меѓународните и европските стандарди, како што оценија Советот на Европа и ЕУ. Делокругот на овластувања на законодавната власт да осигури отчетност на Владата и да врши парламентарен надзор е во голема мера усогласен со меѓународните стандарди. Парламентарниот надзор над извршната власт е докажан, меѓу другото, на месечни седници за пратенички прашања. Северна Македонија е парламентарна демократија каде што Собранието ја има законодавната власт и ја избира Владата. Извршната власт е предводена од Премиерот, кој што вообичаено е лидер на најголемата парламентарна партија. Претседателот се избира директно, но во голема мера е церемонијална фигура. Народниот правобранител, кој го избира Собранието, има задача да ги промовира и штити човековите права и основните слободи, и ја презема функцијата на Националната институција за човекови права.

Ефективна моќ за владеење на избраните функционери

Северна Македонија има воспоставени институционални, правни и финансиски аранжмани со цел избраните функционери да имаат ефективна моќ за владеење, и да не се ограничени од недемократско право на вето или други несоодветни влијанија. Како и кај многу други земји во транзиција, постои долгогодишен близок однос помеѓу бизнисот и политичките елити.

ГРАЃАНСКО ОПШТЕСТВО, МЕДИУМИ И УЧЕСТВО

Опсег и независност на граѓанското општество

Постои задоволителна законска рамка за граѓанските организации (ГО). Повеќе од 15,500 здруженија и фондации моментално се регистрирани во Централниот регистар, врз основа на едноставна и транспарентна процедура за регистрација во согласност со Законот за здруженија и фондации. Советот за соработка меѓу Владата и граѓанското општество е главниот структурен канал за консултации и за вклучување на граѓанското општество во политичкиот дијалог и одлучувањето.

Сè уште треба да се подобрат постојните законски и финансиски рамки, особено за да се обезбедат конзистентни механизми за доделување јавно финансирање на ГО. Како и насекаде во Западен Балкан, граѓанските организации остануваат во голема мера зависни од странско финансирање.

Некои граѓански организации се високо професионални во нивните соодветни области на експертиза, особено оние кои се специјализирани за прашања поврзани со интеграцијата во ЕУ, животната средина, медиумите и родовите прашања. Граѓанските организации се активни на социјалното поле, вклучително и заштитата на ранливите и маргинализираните групи, како и во набљудувањето на изборите. Дел од слабостите се во е развојот на граѓанското општество на локално ниво, особено во руралните средини. Генерално, граѓанските организации во Северна Македонија продолжуваат да работат во овозможување на задоволително опкружување и играат клучна улога во поддршката на демократските процеси.

Правата за формирање синдикати се пропишани со закон и почитувани во пракса. Економско-социјалниот совет игра сè поактивна улога во социјалниот дијалог. Потребно е и Советот за соработка меѓу Владата и граѓанското општество да продолжи со своите активности.

¹ ОБСЕ/ОДИХР, Северна Македонија, Парламентарни избори и Претседателски избори, втор круг, 8 мај 2024, Изјава за прелиминарни наоди и заклучоци.

Анекс 1 – Политичка оцена во контекстот на Член 1 (3/7)

European Bank
for Reconstruction and Development

Независност и плурализам на медиумите коишто работат без цензура

Медиумскиот пејзаж е разновиден, со 40 телевизиски и 58 радио станици, како и 22 печатени медиуми кои работат на релативно мал пазар. Главен медиум е јавниот радиодифузен сервис, Македонската радио-телевизија (МРТ), кој има пет различни канали. Иако телевизијата е главен извор на информации, онлајн порталите имаат сè позначајно влијание врз медиумската средина. Медиумските аутлети, вклучувајќи ги и печатените медиуми, чиј тираж е релативно низок, се поделени по политички и етнички линии што ја одразува севкупната поларизација во општеството. Оваа политичка фрагментација и етнички поделби, интензивната конкуренција меѓу бројните медиуми на ограничен пазар и неповолните услови за работа на новинарите негативно влијаат врз квалитетот на новинарството. Блиските врски меѓу одредени сопственици на медиуми и политички актери во Северна Македонија често пати доведуваат до самоцензура.

Иако измените на Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета од 2022 година и измените на Кривичниот законик од 2023 година воведоа дополнителни заштитни мерки за новинарите, онлајн нападите и изолираните инциденти на физички напад врз новинари претставуваат загриженост.²

Стапката на пенетрација на интернет постојано расте. Социјалните медиуми играат сè поважна улога. Иако правната рамка е во голема мера поставена и е во согласност со меѓународните стандарди, загриженоста во минатото традиционално беше во однос на самоцензурата и недостатокот на уредувачка независност поради политички и деловни интереси.

Последниот извештај на ЕУ за владеење на правото позитивно ја оцени способноста на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги да ги исполни своите регулаторни задачи³. Мониторот на медиумскиот плурализам (ММП) од 2024 г. укажа дека независноста и ефективност на медиумскиот авторитет е област со низок ризик⁴. Остануваат предизвиците во однос на транспарентноста на сопственоста на медиумите.

Повеќекратни канали на граѓанско и политичко учество

Утврдени се повеќекратни канали на граѓанско и политичко учество. Постојат одредени правила и процедури поврзани со јавни консултации, но тие не секогаш се спроведуваат. На пример, национален електронски систем за консултации кој им овозможува на засегнатите страни да учествуваат во јавни консултации постои и е прилично напреден, но само ограничен број нацрт-закопи се објавени на соодветната платформа (помалку од 50% од нацрт-закопите во поскорешниот период⁵).

Учеството на ГО во процесот на креирање политики е предвидено во Деловникот за работа на Владата, во Кодексот на добри практики за учество на ГО во процесот на развој на политики, во Методологијата за проценка на влијанието на регулативата и во Упатството за министерствата кои ја спроведуваат проценката на влијанието на регулативата. Сепак, од 2022 г. граѓанските организации го бојкотираат Советот за соработка меѓу Владата и граѓанското општество, кој е примарен структурен канал за консултации и за вклучување на граѓанското општество во политичкиот дијалог и одлучувањето.

Слобода за формирање политички партии и постоење на организирана опозиција

Слободата за формирање политички партии е загарантирана со Уставот и таа се реализира во практична смисла, што е нагласено и со постоењето на значителна опозиција која може слободно да спроведува кампањи и да се спротиставува на владините иницијативи. На последните општи избори во Северна Македонија учествуваа дванаесет политички партии и пет коалиции. Главната опозициска политичка партија во моментот има околу 15 отсто од местата во националниот парламент, нејзините претставници претседаваат со неколку клучни комисии и имаат мнозинство во неколку општини.

² Извештај на ЕУ за владеење на правото 2024, Поглавје за земја Северна Македонија, 24.7.2024

³ исто

⁴ 2024 Монитор на медиумскиот плурализам за Северна Македонија

⁵ Извештај на ЕУ за владеење на правото 2024, Поглавје за земја Северна Македонија, 24.7.2024.

Анекс 1 – Политичка оцена во контекстот на Член 1 (4/7)

European Bank
for Reconstruction and Development

ВЛАДЕЕЊЕ НА ПРАВОТО И ПРИСТАП ДО ПРАВДА

Владење на правото

Со Уставот на Северна Македонија се втемелува независноста на судовите и автономијата на обвинителството. Иако постојат законски одредби, сепак постои јаз меѓу правната рамка и практиката. Северна Македонија има тристепен судски систем, составен од 27 првостепени судови, четири Апелациони судови и Врховен суд. Врховниот суд е највисоката инстанца во судскиот систем со надлежности да обезбеди подеднаква примена на законите од страна на сите судови. Уставниот суд не е дел од судството и, меѓу другото, тој ја преиспитува уставноста на законите.

Независност на судството

Независноста на судството е загарантирана со Уставот и земјата има сеопфатен збир на правила кои, доколку се почитуваат, треба да обезбедат висок стандард на судството и негова целосна независност. Сепак, и покрај неколку бранови судски реформи наменети за подобрување на независноста, ефикасноста и професионалноста на судството, независноста на судството и институционалниот капацитет да се заштити од несоодветно влијание продолжуваат да претставуваат сериозен проблем⁶. Нивото на перципирана независност на судството во Северна Македонија е многу ниско како од страна на пошироката јавност, така и од страна на компаниите. Свкупно, 25% од општата популација и 20% од компаниите сметаат дека нивото на независност на судовите и судиите е „прилично или многу добро“. Главната причина која што ја наведуваат и пошироката јавност и компаниите за недостатокот на независност на судовите и судиите е перцепцијата за мешање или притисок од Владата и политичарите⁷. Северна Македонија презеде серија судски реформи, особено во однос на „Итните реформски приоритети“ од 2015 г., препораките на Венецијанската

комисија и оние на Високата експертска група за системски прашања за владење на правото⁸. Во декември 2023 г., владата усвои нова стратегија за правосудниот сектор 2024-2028 г. за подобрување на независноста и ефикасноста на судството. Таа опфати голем број мерки дополнителни на оние предвидени со претходната стратегија. Најавата на новата Влада во 2024 г. за планови за „разрешување“ на Судскиот и Обвинителниот Совет, беше квалификувано од ЕУ како „работа која сериозно загрижува, бидејќи ваквите активности ќе ја поткопаат независноста на судството.“⁹

Владата и граѓаните подеднакво подлежат на законот

Уставот ја гарантира еднаквоста на сите граѓани пред законот. Во 2022 г. беше формиран Совет за отворено судство, кој во февруари 2024 г. донесе Акциски план за отворено судство (2024 г. - 2026 г.). Акцискиот план е дизајниран да ги подобри односите со јавноста меѓу судовите и јавноста, да го зголеми квалитетот и достапноста на податоците и информациите и да ја зајакне надзорната функција на Судскиот совет за транспарентноста на судовите.

Ефективни политики и институции за спречување корупција

Врз основа на Индексот на перцепција на корупцијата (ИПК) на Транспаренси Интернешнл, перцепциите за ситуацијата во оваа област постојано се подобруваат од усвојувањето на претходната Стратегија за земјата, како што е прикажано со повисокиот резултат на земјата (од 35 во 2020 г. на 42 во 2023 г.). Северна Македонија ја подобри својата позиција во однос на ИПК и сега е рангирана на 88-то место меѓу 180 земји (беше 111-то во 2020 г.)

⁶ Исто

⁷ Истражување Евробарометар, ФЛ540, спроведено во пошироката јавност помеѓу 14-27 февруари 2024 г., и Истражување Евробарометар ФЛ541, спроведено кај компании помеѓу 14 февруари и 5 март 2024 г.

⁸ Групата независни високи експерти за владење на правото беше побарана од Европската комисија во 2015 г. да ги процени системските прашања за владење на правото, што ја обезбеди основата за Итните реформски приоритети. Во 2017 г. истата група го оцени напредокот во решавањето на нивните претходни наоди и даде нови препораки. Беа доставени 15 претставки за легитимноста на некои од одлуките донесени од Собранието во текот на периодот, кој имал влијание врз долгорочниот развој на земјата.

⁹ Извештај за Северна Македонија 2024 г. заедно со 2024 г. ЕУ Политика на проширување, извештајот на Европската Комисија, 30.10.2024 г.

Анекс 1 – Политичка оцена во контекстот на Член 1 (5/7)

European Bank
for Reconstruction and Development

Меѓутоа, во реалноста корупцијата останува распространета во многу области и прогресот во изминативе години не е доволно висок. Иако е воспоставена законската рамка, антикорупциските мерки се чини дека продолжуваат да имаат ограничено влијание во ранливите сектори, не само поради недостатокот на системски пристап¹⁰. Посветените институции имаат помалку ресурси и експертиза, особено во областа на финансиско истражување. Имплементацијата на сеопфатната Национална стратегија за спречување на корупцијата за 2021 г. – 2025 г. година беше само делумна: од 166 активности планирани за 2023 г. беа спроведени само 22 (13%)¹¹. Честите промени во правната рамка, ја поткопуваат правната сигурност. Имплементацијата на сеопфатна. Честите промени во правната рамка ја поткопуваат правната сигурност. Кривичниот законик, на пример, беше изменет над 30 пати од неговото усвојување во 1996 г. Последните измени, усвоени од парламентот во 2023 г. беа донесени по скратена постапка и без претходна консултација со релевантните засегнати страни. Европската комисија изрази „сериозна загриженост“ во врска со измените за кривичните дела поврзани со корупција, со кои се намалуваат максималните казни за некои конкретни дела, вклучително и злоупотреба на службената положба, стопирање, па дури и прекинување на голем број случаи на корупција на високо ниво¹². Злоупотребата на службената положба при јавните набавки е целосно отстранета од Кривичниот законик. Според ЕУ, земјата треба да донесе нов Кривичен закон, усогласен со одредбите на ЕУ и меѓународните стандарди (финансиско истражување, конфискација на имот, супервизија на финансирање на изборите, итн.)

Новиот состав на Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК), именуван од Собранието, ја одржа првата конститутивна седница во февруари 2024 г. ДКСК е координативно тело за следење на спроведувањето на мерките од Националната стратегија за спречување на корупцијата, верификацијата на имот, конфликт на интереси и некомпатибилност. Клучни институции вклучени во репресија на корупцијата се Специјализираното одделение за организиран криминал и корупција при Кривичниот суд Скопје, Јавното обвинителство за гонење организиран криминал и корупција, Специјализираната полициска единица при Министерството за внатрешни работи, Управата за финансиска полиција, Царинската управа и Управата за финансиско разузнавање. ДКСК, според оценката на ЕК, била проактивна во обезбедувањето насоки за политиките на јавните институции за спречување на корупцијата, но имало релативен недостиг на следење на нејзините препораки.

¹⁰ Скрининг извештај на ЕУ за Северна Македонија, Поглавје 1 (основни одредби), 2023 г.

¹¹ ДКСК Годишен извештај за имплементација на Националната Стратегија за превенција на корупцијата и конфликт на интереси, 2024 г.

¹² Извештај за Северна Македонија 2023 г. Проследен со 2023 ЕУ Политиката за проширување, Европска Комисија, 08.11.2023 г.

¹³ Извештај за Северна Македонија 2024 г. Проследен со 2024 ЕУ Политиката за проширување, Европска Комисија, 30.10.2024 г.

¹⁴ УПР статистика достапно на <https://upr-info-database.uwazi.io/en/>

ГРАЃАНСКИ И ПОЛИТИЧКИ ПРАВА

Слобода на говор, информации, религија, свест, движење, здружување, собирање и приватна сопственост

Северна Македонија е потписник на сите позначајни меѓународни инструменти за човекови права. Високото ниво на ратификации на конвенциите на Обединетите нации, Советот на Европа и регионалните инструменти за човекови права претставува значајно достигнување. Северна Македонија, исто така, воспостави институционална рамка за заштита на човековите права, во која е вклучен и Народниот правобранител.

Последната оценка за досегашното досие на Северна Македонија во областа на човековите права во рамките на Универзалниот периодичен преглед (УПР) на Обединетите нации беше усвоена во 2019 г. Главните три препораки се поврзани со правата на жените (22 проценти од препораките), правата на детето (19 отсто) и малцинските права (15 отсто). Северна Македонија поддржа 99 отсто од вкупно 171 препорака дадени преку процесот на прегледување.¹³

Уставот и релевантните закони забрануваат дискриминација врз основа на пол, раса, јазик, вера, национално или социјално потекло, имотна или социјална положба. Уставот ги гарантира основните слободи и права на граѓаните признати во меѓународното право, додека меѓународните договори се директно спроведувани од домашните судови и нивниот статус е супериорен во однос на домашното право. Слободата на говор, информации, религија, свест, движење, здружување, собирање и приватна сопственост се целосно загарантирани. Уставот, исто така, бара од државата да ја надополни приватната иницијатива и одговорност во однос на одредени „социјални цели“, како што е обезбедувањето грижа за лицата со попреченост, старите лица и сираците.

Што се однесува до имотните права, постигнат е напредок во враќањето на имотот конфискуван под комунистичкиот режим. Како и да е, согласно ЕК, националната стратегија на имотни права не е напредната. Над 6.000 случани на денационализација остануваат отворени, и покрај тоа што процесот е официјално затворен пред една деценија.¹⁴

Анекс 1 – Политичка оцена во контекстот на Член 1 (6/7)

European Bank
for Reconstruction and Development

Политичка инклузивност за жените, етничките и другите малцинства

Законската рамка за заштита на етничките малцинства е нашироко воспоставена. Земјата има сложен етнички состав. Според пописот од 2021 г., етничките Македонци опфаќаат 58,44% од резидентното население, етничките Албанци 24,3%, етничките Турци 3,86%, Роми 2,53%, етничките Срби 1,3%, етничките Босанци 0,87%, и Власи 0,47%.

Северна Македонија има историја на етнички тензии. Сепак, таа постигна напредок од вооружениот меѓуетнички конфликт во 2001 г. во решавањето на корените и ефектите од овој конфликт. Овие напори вклучуваа законодавни реформи и практични мерки дизајнирани да обезбедат правична застапеност на малцинските заедници во јавната администрација и нивна интеграција во општеството и промовирање на меѓуетничко помирување. Интересите на малцинските заедници се заштитени на различни нивоа, почнувајќи од основните уставни гаранции (етничките заедници експлицитно се споменати во Уставот) до посебниот механизам кој обезбедува заштита на нивните интереси во Собранието и мерки за заштита на нивните културни, јазични и верски идентитети. Постои посебна национална стратегија за промовирање на мултиетничкото општество: „Едно општество за сите и интеркултурализам“. Најопипливи резултати се постигнати во заштитата на интересите и обезбедувањето правична застапеност на најголемото етничко малцинство, Албанците. Останува да се направи повеќе за заштита на помалите етнички малцинства, како што е ранливата ромска заедница.

И покрај постигнатиот напредок, меѓуетничките тензии опстојуваат, особено на локално ниво. Политичките партии се длабоко поделени по етничка линија. Имплементацијата на Охридскиот рамковен договор (ОРД), кој што нагласено го вклучува меѓуетничкото помирување, останува незаменлив. Тој продолжува да ја поддржува политичката стабилност, што е нагласено со последователните мултиетнички владини коалиции.

Во однос на Ромите, преземени се повеќе мерки. Воведена е Стратегијата за вклучување на Ромите 2022 г. - 2030 г. Продолжија да се спроведуваат образовни проекти, кои доведоа до благо зголемување на стапката на запишување на децата Роми во државниот образовен систем. Сепак,

годишната стапка на напуштање на училиштата од страна на децата Роми е сè уште релативно висока. Недостатокот на дигитални вештини и пристап до технологија продолжуваат да ги спречуваат Ромите целосно да ги уживаат своите права и пристап до повеќето услуги, од кои повеќето се дигитални (здравствена заштита, образование, вработување, социјална заштита итн.) Пристапот до превентивните и куративните здравствени услуги, намалувањето на смртноста, справувањето со дискриминацијата и нееднаквиот третман од страна на здравствените работници и здравјето на жените остануваат клучни предизвици во областа на здравствената заштита на Ромите. Измените на Законот за матичните книги, Законот за пријавување на местото на живеење и Законот за лична карта го отвораат патот за решавање на случаите кои се без државјанство и исполнување на меѓународните обврски на земјата во овој поглед.

Во Северна Македонија клучните законодавни елементи за родова еднаквост се на сила. Земјата ја ратификуваше Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените (Истанбулската конвенција), а националниот Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство беше усвоен во 2021 г. Во 2023 г. беа направени измени на Кривичниот законик, кој ги регулира кривичните дела на родово засновано насилство, вклучително и злосторствата *деменење* и *омраза врз основа на родов идентитет и родови разлики*. Но, Законот за родова еднаквост сè уште не е донесен.

Според регионални (и пошироки меѓународни) стандарди жените во изминатата деценија имаа импресивна застапеност во националниот парламент. Таа го достигна својот врв на 42,5 отсто во претходниот состав на парламентот, а во сегашниот состав изнесува 36 отсто. Во согласност со зголемената квота за учество на жените, наметната со Изборниот законик (зголемување од 30 на 40 отсто), 43 отсто од кандидатите на последните општи избори беа жени. Во мај 2024 г., за прв пат во историјата на државата за Претседателка на Северна Македонија беше избрана жена.

Анекс 1 – Политичка оцена во контекстот на Член 1 (7/7)

Во исто време, постојат постојани родови јазови во вработувањето и во учеството во работната сила.

Во општеството преовладуваат општествените предрасуди и негативните стереотипи, а говорот на омраза против ЛГБТИК е присутен во медиумите и социјалните мрежи, како и во училишните учебници. Нема напредок во спроведувањето на пресудата на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) од 2019 г., во врска со законското признавање на родот со изменување и дополнување на Законот за матичната книга на родените. Правната рамка не дозволува официјално признавање на истополови парови. Согласно најновиот извештај на ЕУ за развој, општо земено, нема развој во подобрување на правната или политичката рамка за заштита на правата на лицата од ЛГБТИК заедницата.¹⁵

Слобода од малтретирање, заплашување и тортура

Уставните гаранции против малтретирање, заплашување и тортура постојат и во голема мера се почитуваат во праксата. Делегација на Европскиот комитет за спречување тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување (КПТ) на Советот на Европа последен пат беше во периодична посета на Северна Македонија во 2023 г. Во извештајот беа истакнати конструктивните консултации и добрата соработка со властите во земјата. Сепак, беше констатирано дека нема подобрување во третманот на лицата лишени од слобода од страна на полицијата од нејзината посета во 2019 г. Во извештајот се истакнува дека многу лица изнесоа наводи за

малтретирање од страна на полицијата.

КПТ повторно го истакна ставот дека стратешката реформа на затворскиот систем треба да се фокусира на искоренување на корупцијата меѓу персоналот и професионализација на раководството на затворот преку транспарентни, засновани на заслуги и деполитизирани назначувања, како и обезбедување нивна хиерархиска подреденост на затворската администрација¹⁶.

Механизмот за надворешен надзор на полицијата, вклучително и затворската полиција, сè уште не е целосно функционален. Северна Македонија треба да се справи со постојаното прашање на несоодветни услови за притвор во затворите, полициските станици, социјалната заштита и психијатриските установи, во согласност со препораките во извештаите на КПТ. Судската пракса на ЕСЧП покажува дека лошите услови на притвор можат да се сметаат за основа за повреда на членот 3 за забрана на тортура¹⁷.

¹⁵ Извештај за Северна Македонија 2024 г., придружен од 2024 г. ЕУ Политиката за проширување, Европска Комисија, 30.10.2024 г.

¹⁶ Совет на Европа, Европски комитет за спречување на тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување (КПТ), Извештај за периодичната посета на Северна Македонија од 2 до 12 октомври 2023 г., објавен на 15 мај 2024 г.

¹⁷ Извештај за Северна Македонија 2023 г. Проследен со 2023 ЕУ Политиката за проширување, Европска Комисија, 08.11.2023 г.